

Adam Kwiecień

Poradnik obywatela

Co możemy zrobić,
gdy zetkniemy się z mową nienawiści?

Stowarzyszenie przeciw Antysemityzmowi i Ksenofobii

opracowanie graficzne

Michał Braniewski

redakcja językowa:

Marek Gumkowski

Projekt jest realizowany przy wsparciu udzielonym przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego oraz budżetu Rzeczypospolitej Polskiej w ramach Funduszu dla Organizacji Pozarządowych, a także dzięki wsparciu Fundacji im. Stefana Batorego w ramach programu „Przeciwdziałanie nietolerancji”.

Co możemy zrobić, gdy zetkniemy się z mową nienawiści?

Art. 304. § 1. Każdy, dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję. Przepis art. 191 § 3 stosuje się odpowiednio.

To artykuł 304 kodeksu postępowania karnego - przepis bardzo ważny dla każdego obywatela. Poinformowanie organów ścigania o popełnionym przestępstwie jest nie tylko naszym prawem, ale wręcz obywatelskim obowiązkiem. Nie jesteśmy jednak w stanie skutecznie wypełniać tego obowiązku, nie wiedząc, jakie czyny są przestępstwami i co należy zrobić, gdy jesteśmy świadkiem zdarzenia, które, jak podejrzewamy, może być przestępstwem.

Stowarzyszenie przeciw Antysemityzmowi i Ksenofobii „Otwarta Rzeczpospolita” powstało z potrzeby przeciwdziałania ksenofobicznym i antysemickim uprzedzeniom, odżywającym w polskim życiu publicznym. Zdarza się, że są to przestępstwa opisane w artykułach 119, 256 i 257 kodeksu karnego.

W niniejszym poradniku postaram się przedstawić, w jakich wypadkach mamy do czynienia z przestępstwami z art. 119, 256 i 257 kodeksu karnego oraz jakie mamy możliwości działania, gdy widzimy, że ktoś je popełnia

Często na ulicach naszych miast, w szkołach, na uczelni, w mediach jesteśmy świadkami różnych zachowań, które naruszają nasze poczucie przyzwoitości, wzbudzają nas lub po prostu są niestosowne, lecz nie jesteśmy pewni, czy zostało popełnione przestępstwo, więc nie reagujemy. Zdarza się nawet, że nie zdajemy sobie sprawy, że jesteśmy świadkami popełnienia przestępstwa! A mało kto wie, że Policja i prokurator mają **OBOWIĄZEK** przyjąć zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa!

Artykuł 119 kodeksu karnego

Art. 119. § 1. Kto stosuje przemoc lub groźbę bezprawną wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 2. Tej samej karze podlega, kto publicznie nawołuje do popełnienia przestępstwa określonego w § 1.

Przestępstwo z art. 119 k.k. polega na stosowaniu przemocy lub groźby wobec innych ludzi z powodu ich przynależności narowościowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub bezwyznaniowości. Przestępstwem jest również nawoływanie do takiego zachowania. Jak należy rozumieć ten przepis? Przemoc polega po prostu na użyciu siły fizycznej i nie musi ona być bezpośrednio skierowana przeciwko osobie bądź grupie ludzi, ale również przeciwko przedmiotowi, np. jest nią przebicie opon w samochodzie.

Z groźbą mamy do czynienia w sytuacji, gdy groźący daje do zrozumienia, że popełni przestępstwo przeciwko pokrzywdzonemu lub jednej z najbliższych mu osób. 2 paragraf z tego artykułu mówi o działaniu polegającym na nawoływaniu do popełnienia przestępstwa określonego w § 1 przez namawianie ustne, w formie pisemnej lub za pośrednictwem mediów. Ważne jest, aby nawoływanie miało charakter publiczny, czyli musi być dokonane tak, aby przekaz mógł dotrzeć do nieograniczonego kręgu odbiorców

Przykłady zachowań wypełniających znamiona przestępstwa z art. 119 k.k. to przemoc fizyczna, naruszenie nietykalności drugiego człowieka, znęcanie się, groźby, pobicie, popchnięcie, groźenie pobiciem, popchnięciem lub zrobieniem innej krzywdy, zniszczenie mienia (np. wspomniane przebicie opon w samochodzie) Podsumowując, każde zachowanie krzywdzące w sposób fizyczny lub groźba takiego zachowania bądź niszczenie mienia jest przestępstwem i należy o tym poinformować Policję lub prokuratora.

Artykuł 256 kodeksu karnego

Art. 256. Kto publicznie propaguje faszystowski lub inny totalitarny ustrój państwa lub nawołuje do nienawiści na tle różnic narowościowych, etnicz-

nych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2

Interpretując ten przepis, należałoby zacząć od wyjaśnienia, czym jest faszystowski lub totalitarny ustroj państwa. W komentarzu do kodeksu karnego czytamy, że faszyzm to skrajnie nacjonalistyczny, antydemokratyczny i antyliberalny kierunek polityczny, zmierzający do stworzenia państwa totalitarnego. Totalitaryzm to system rządów oraz wspierająca go ideologia charakterystyczne dla dwudziestowiecznych państw, a do jego najistotniejszych cech należy istnienie oficjalnej, obowiązującej wszystkich obywateli państwa ideologii, nieustająca rewolucja, istnienie cenzury i intensywnej propagandy.

Wyjaśnijmy teraz, czym jest propagowanie owego ustroju. W rozumieniu art. 256 k.k. propagowanie oznacza zachowanie polegające na takim publicznym prezentowaniu ustroju faszystowskiego lub totalitarnego, które ma na celu przekonanie do niego innych ludzi. Publiczne pochwalanie również może zostać uznane za propagowanie. Poprzez nawoływanie do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość należy rozumieć szerzenie nienawiści i niechęci do innych osób ze względu na wyżej wymienione cechy. Nawoływanie może mieć postać zarówno słowną, pisemną, jak i odbywać się przy użyciu gestów.

Przykłady zachowań wypełniających znamiona przestępstwa z art. 256 k.k. to narysowanie na murze swastyki, skrótu SS (zwłaszcza w postaci dwóch tzw. Błyskawic), publiczne przedstawianie pozytywnych wyników z faszystowskiego lub totalitarnego ustroju, wykrzykiwanie haseł „Heil Hitler!” czy „Sieg Heil!” w miejscach publicznych (np. Środkach transportu publicznego), narysowanie swastyki na zaporowanej szybie autobusu, publiczne prezentowanie tatuażu z faszystowskim symbolem. Natomiast np. wypowiedzianie pochwał faszyzmu w zamkniętym gronie osób czy samo zrobienie sobie tatuażu z faszystowskim lub totalitarnym symbolem nie stanowią przestępstwa. Nie każda wypowiedź, w której pojawiają się słowa „Żyd”, „Murzyn” czy „pedał”, jest przestępstwem, ale należy być wyczulonym na z pozoru neutralne wypowiedzi, które mogą mieć jednak bardzo obraźliwy charakter i stanowić przestępstwo.

Artykuł 257 kodeksu karnego

Art. 257. Kto publicznie znieważa grupę ludności albo poszczególną osobę z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości lub z takich powodów narusza nietykalność cielesną innej osoby, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Przedmiotem ochrony są tu dwie niezwykle ważne wartości - godność i nietykalność człowieka. Czyn z artykułu 257 k.k. Polega na publicznym znieważeniu grupy ludności albo osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości lub naruszeniu nietykalności cielesnej innej osoby z takich właśnie powodów. W komentarzu do kodeksu karnego pojęcie znieważenia jest objaśnione jako okazanie pogardy, która wyraża bardziej negatywne emocje w stosunku do osoby niż tylko lekceważenie. Samo wyrażenie lekceważenia nie jest przestępstwem.

Obecnie istotnym problemem jest też homofobia. Niestety katalogi z art. 256 i 257 k.k. mają charakter zamknięty, dlatego też osobom znieważonym ze względu na orientację seksualną nie przysługuje ochrona na podstawie tych artykułów. Mają one możliwość skorzystania jedynie z art. 212 k.k. opisującego zniesławienie.

Otwarta Rzeczpospolita za absolutnie konieczne uważa rozszerzenie przysługującej z art. 256 i 257 k.k. na osoby będące ofiarami nienawiści ze względu na orientację seksualną.

Przykłady zachowań wypełniających znamiona przestępstwa z art. 257 k.k. - publicznego znieważenia - to użycie słów „czarna małpa”, „bambus” czy zwrotów takich, jak „małpa powinna siedzieć na drzewie”, „czarnuch, niger, fuck the niger, s...j z Polski”, „was tu Żydzi nie będzie”, „nic tu Żydzie nie zrobisz”, „ich miejsce jest w kominie”, „Jude raus”, „Żydzi do Palestyny”, „Żydzi wy do pieca”, „Hitler was jeszcze nie wymordował”; publiczne wykonanie gestu pozdrowienia poprzez podniesienie prawej ręki w geście powszechnie uznawanym za nazistowskie pozdrowienie w obecności uczestników uroczystości i przedstawicieli mediów publicznych (miało to miejsce podczas obchodów rocznicy III Powstania Śląskiego), umieszczenie na stronie internetowej nagrania (wykonanego telefonem komórko-

wym), na którym uczniowie klasy unoszą ręce w geście powszechnie uważanym za nazistowskie pozdrowienie, a także przestępstwa naruszenia nietykalności, np. bicie, targanie za włosy, pchanie, szczypanie, plucie bądź polewanie piwem.

Droga karna - zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa

W sytuacji gdy byliśmy świadkami lub ofiarami konkretnych działań, które w naszym odczuciu łamały jeden z wyżej opisanych przepisów, mamy kilka możliwości. Zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa możemy złożyć ustnie bądź pisemnie. Jeśli zdecydujemy się zrobić to pisemnie, powinniśmy opisać całe zdarzenie i wysłać pismo do prokuratury (wzór zawiadomienia - Załącznik 1). Zawiadomienie możemy również ustnie. W tej sytuacji należy udać się do komisariatu Policji i złożyć ustne zawiadomienie. Policjant zajmujący się sprawą będzie chciał poznać wszystkie szczegóły zdarzenia, o którym informujemy. Bardzo istotne jest, że zawiadomienie MUSI zostać przyjęte. Organy ścigania (Policja, prokurator) mogą odmówić wszczęcia śledztwa, są jednak zobowiązane do przyjęcia zawiadomienia, co oznacza, że bez wyjątku, **zawsze muszą sprawę zbadać i sprawdzić**. Następnie prokurator powinien niezwłocznie (a w niektórych przypadkach w ciągu 30 dni) wydać lub zatwierdzić postanowienie o wszczęciu bądź odmowie wszczęcia śledztwa w danej sprawie. Jeżeli zostaniemy poinformowani o wszczęciu śledztwa, to możemy mieć satysfakcję z dobrze wypełnionego obywatelskiego obowiązku. Podczas czynności Policji i prokuratora możemy zostać wezwani na przesłuchanie w charakterze świadka. Przesłuchanie musi nawiązywać do naszego zawiadomienia. Inaczej wygląda sytuacja, gdy prokurator lub Policja odmówi wszczęcia śledztwa. Na takie postanowienie, jeśli jesteśmy tylko zawiadamiającym, nie przysługuje nam zażalenie. Przysługuje ono jednak pokrzywdzonemu oraz osobie lub instytucji państwowej, samorządowej lub społecznej, która złożyła zawiadomienie (wzór zażalenia - Załącznik 2). Wynika z tego, że niekiedy o podejrzanym wydarzeniu dobrze jest poinformować np. Stowarzyszenie „Otwarta Rzeczpospolita”, ponieważ instytucja społeczna, jaką jest OR, w wypadku odmowy wszczęcia śledztwa ma większe uprawnienia niż osoba fizyczna zawiadamiająca o popełnieniu przestępstwa. Jeśli nasze zażalenie zostanie uwzględnione przez sąd, to dobrze wypełniliśmy obowiązek. Niestety, są jeszcze dwie inne

możliwości. Po pierwsze, sąd może odmówić przyjęcia zażalenia, jeśli zostało złożone przed nieuprawniony podmiot (gdy zawiadamiający jest osobą fizyczną), jednak np. naszemu stowarzyszeniu odmówić już nie można. Na takie postanowienie również przysługuje zażalenie, jeśli jednak rzeczywiście tylko zawiadomiliśmy o przestępstwie, sąd utrzyma zaskarżone przez nas postanowienie w mocy. Po drugie, sąd może pozostawić nasze zażalenie bez rozpoznania, co de facto oznacza utrzymanie zaskarżonego postanowienia w mocy. Niestety, w tym wypadku nie przysługuje już nam dalsza procedura.

Uprawnienia zawiadamiającego

Po pierwsze, stosowne organy mają obowiązek przyjęcia każdego zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa, co oznacza, że Policja lub prokurator w żadnym wypadku nie mogą tego odmówić. Składająca zawiadomienie osoba, który jest jednocześnie pokrzywdzonym, bądź też instytucja państwowa, samorządowa lub społeczna mają większe uprawnienia niż osoba, która złożyła zawiadomienie jako świadek zdarzenia. Dobrze jest więc czasami poinformować o sprawie jakąś instytucję, np. nasze stowarzyszenie, które zajmie się sprawą.

Należy jednak pamiętać, że złożenie zawiadomienia o niepopelnionym przestępstwie jest występkiem. Za taki czym możemy zostać ukarani, ale **tylko** w sytuacji, gdy mamy świadomość, że nasze zawiadomienie jest fałszywe, a przestępstwa nie popelniono!

Podsumowanie

Kodeks Postępowania Karnego stanowi, że istnieje społeczny, a nie prawny obowiązek zawiadomienia prokuratora lub Policji o popełnieniu przestępstwa. Oznacza to, że niepodporządkowanie się temu nakazowi nie pociąga za sobą żadnych konsekwencji prawnych. Jednak społeczne konsekwencje przyzwalania na popełnianie przestępstw (bo brak reakcji na wszelkie antysemickie, ksenofobiczne, i rasistowskie zachowania trzeba nazwać przyzwoleniem) są bardzo poważne.

Nawoływanie do nienawiści nie znajduje absolutnie żadnego uzasadnienia i dla świadomego obywatela powinno być czymś niedopuszczalnym. Dlatego też powinniśmy informować o każdym przejawie. Dając przyzwolenie na podobne zachowania, nigdy nie oczyścimy naszego społeczeństwa ze zła, jakim jest antysemityzm, ksenofobia, i rasizm. Jeśli nie mamy ochoty kontaktować się z organami ścigania, zawsze możemy zgłosić tego typu zdarzenie jednej z organizacji pozarządowych zajmujących się tą problematyką (np. „Otwarta Rzeczpospolita”, „Nigdy Więcej”). Warto też wiedzieć, że istnieje instytucja świadka anonimowego. Jeśli zachodzi uzasadniona obawa użycia przemocy lub groźby wobec uczestnika postępowania lub wobec najbliższych mu osób, pozwala to utajnić jego dane osobowe.

Podsumowując ten *Poradnik obywatela*, przypomnijmy podstawowe przesłanie: nie bądźmy bierni! Mamy wiele możliwości reakcji na to, co nam się nie podoba i co nas oburza. Korzystajmy z nich! Nie bójmy się działać!

Załącznik 1.

Miejscowość, data
Imię i nazwisko
adres
Prokuratura Rejonowa
dla... *(wpisać miejsce)*

Zawiadomienie

o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu

Niniejszym zawiadamiam, że *(dane sprawcy)*, dnia *(data)* popełnił następujący czyn *(zwięźły opis czynu)*, tj. o przestępstwie z art. *(numer artykułu)* kodeksu karnego. *(Uwaga! Nie musimy podawać numeru artykułu, Policja, bądź prokurator sami określą kwalifikację prawną czynu, jeśli my tego nie zrobimy)*

(Podpis)

Załącznik 2

Miejscowość, data

Imię i nazwisko

adres

Do

(Sąd właściwy do rozpoznania sprawy w... *(miejsce)*)

za pośrednictwem Prokuratora Rejonowego dla ...*(miejsce)*

Zażalenie

na postanowienie o odmowie wszczęcia dochodzenia

z dnia *(tu wpisać datę)*

wydane przez Prokuraturę Rejonową w ...*(miejsce)*

w sprawie *(wpisać numer sprawy z postanowienia)* o czyn z art. *(wpisać numer artykułu - kwalifikację prawną czynu)* k.k.

Na podstawie art. 306 § 1 k.p.k. oraz art. 425 § 1 i 2 k.p.k. zaskarżam wyżej wymienione postanowienie w całości.

Na podstawie art. 427 § 1 i 2 k.p.k. oraz art. 438 § 1 k.p.k. zaskarżonemu postanowieniu zarzucam obrazę prawa materialnego.

W konsekwencji wnoszę o uchylenie zaskarżonego postanowienia i wszczęcie postępowania w tej sprawie.

(Podpis)

Jeśli masz jakieś wątpliwości napisz lub zadzwoń

Otwarta Rzeczpospolita.

Stowarzyszenie przeciw Antysemityzmowi i Ksenofobii

Krakowskie Przedmieście 16/18, 00-325 Warszawa

e-mail: otwarta@otwarta.org

Nr telefonu: +48 (022) 828 11 21 Fax.: +48 (022) 828 11 21

Część przykładów przestępstw wymienionych w Poradniku pochodzi z prawdziwych spraw, z którymi *Otwarta Rzeczpospolita* miała do czynienia w swojej działalności.

Przy przygotowaniu *Poradnika obywatela* korzystałem z następujących opracowań:

1. *Kodeks Postępowania Karnego. Komentarz* pod red. Jana Grajewskiego, Zakamycze 2006
2. *Kodeks Karny. Komentarz* pod red. Andrzeja Zolla, Zakamycze 2006
3. *Kodeks Karny. Komentarz* pod red. Andrzeja Wąska, C.H. Beck, Warszawa 2006
4. *Kodeks Karny Komentarz* pod red. Tadeusza Bojarskiego, Lexis Nexis, Warszawa 2006